

תיבות מלשון אידיש וענגליש ששורשן בלשון הקודש או ארמי

מבואר בגמ' (ר"ה כו. מגלה יח.) שלמדו ביאור כמה תיבות עפ"י לשון המדובר מהעמים, וכן מצינו שהתורה כתבה טוטפות הוא מלשון כתפי ואפריקי, עפ"י שביאר בשלה"ק (מס' פסחים מצה עשירה דרוש ג' לשה"ג, ודברי דוד לטו"ז דברים ו, ח) שבכל לשון מהאומות נפלה כמה תיבות של לשה"ק בסוד נובלות חכמה, והוא חיותם, ואף שנחבלבל לשונם בדור הפלגה עכ"ז קצת תיבות שנושאר אצלם מלשה"ק בקצת שיבוש, ומובא בספה"ק דע"ז יכול איש ישראל להתקיים בין האומות בכל מקום שהוא ולא להתבטל בפני הקליפה והטומאה שלהם, כיון שיש גם בלשונם מקור מלשון הקדש, ואולי זהו מ"ש בתנחומא (דברים ס"ב) שהתורה ניתנה בע' לשון.

וכן כתב החיד"א בנחל קדומים (פ' ואתחנן) עה"פ ולטוטפות שדרו"ל טט בכתפי שתים כו' כ' דהכונה הוא שבכל לשון נפלו בו תיבות מלשה"ק עיי"ש, ומצינו בספרי בעלי רה"ק שדרשו תיבות של לשון העמים על ענינים גבוהים, ולדוגמא ע' אוהב ישראל (לחודש ישראל) בענין שם החודש של אוה"ע שקוראים לאייר 'מאי', (ועי' דברי תורה ב, ז) כי בודאי הרגישו שתיבות הללו שורשן מלה"ק, וכן יכולין לראות הרבה תיבות בלשון ענגליש ואידיש הבאות מלשה"ק, בחסרון איזה אות או בחילופי אותיות שהקדימו את המאות או להיפוך, ולכן אציין איזה מהם, וישמע חכם ויוסף לקח, (וכמובן שאין זה מחליש אפילו כל דהו האיסור החמור לדבר בלשון העמים כשאין בו צורך למי שמבין לשון אידיש, שע"ז כתבתי קונטרס שלם וליקוט גדול ונפלא

אשכולות – סקול ובגמ' (סוטה מז:) איתא דמשמתו יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן בטלו האשכולות ופי' בגמ' איש שהכל בו, ויוסי בן יועזר מתאים למימרא שלו יהיה ביתך בית ועד לחכמים שע"ז יהיה איש שהכל בו שילמד כהת"כ מחכמים, אבל יוסי בן יוחנן שאמר ויהיו עניים בני ביתך ג"כ כיון להך מילתא גופא, דאדו"ל הזהירו בבני עניים שמהם תצא תורה, ועי"ז יהיו אשכולות, ומצינו במדרש (שמות פ"ט) הלך

והביא תינוקות באסכולי, ושם (פ"כ) הלך ללמוד באסכולי, לשון נופל על לשון 'אשכול' וגם כהיום הזה נקרא בלשון העמים בית תלמוד סקול, ובמוסף הערוך כ' שכ"ה בלשון רומי, ונראה משום דשם מלמדין אנשי האשכולות לתינוקות התורה, וכמ"ש רש"י (קידושין מז:) דביהמ"ד נקרא כי בר 'רב', ונראה דהוא על א' מב' פנים או משום ששם לומדין מפי הרב, או שנעשים שם רבנים.

אדיקטעד בלשון הקדש 'אדוק', ונקרא כן כשאחד אדוק מאד ונמשך אחר איזה דבר מחמת הרגל נעשה טבע, ולכן צריך לשוב מיד אחר העבירה כדי שלא יהיה בבחינת עבר ושנה שנעשה לו כהיתר, ולא ימשך אחרי התענוגים אפילו בהיתר כדי שלא ייעשה אצלו הכרח, וכשאינו מוצא בהיתר יחזור אחר האיסור, שזהו הטעם שכן סורר ומורה נהרג, שאמרה תורה זכאי ולא ימות כשהוא חייב, וע"ז אמרו רשעים מסורים ביד לבם, וצדיקים לבם מסור בידם, ולפעמים לא מועיל לזה שום דבר רק צריך להיות בריהעב עד שיחליט בדאות שאין לו שום מבוא רק או לחים או להיפך ח"ו, ולהשתתף באסיפות של אנשים כיו"ב המטכסים עצה ועזר להנצל, בכל יום כדי ליפטר מזה.

ארים עני הערום מכל דבר, נקרא ארים-ערום.

איסטרטיא הוא שביל הרבים בלה"ק, ובענגליש הוא סטריט.

אורה בענגליש אומרים ג"כ איורא על מאור פנים של איש, חכמת אדם תאיר פניו.

אות ב

בוקר בלשון אידיש צופרי, ובלשה"ק אומרים צפר-צפרא.

בסיס כנו בתרגום בסיסיה, קורין בענגליש בעיס, וכן לכל יסוד בהלכה או סוגיא

שממנו נבנה כל ההלכה, קורין בסיס, ובענגליש בעסיס.

אות ג

גאט – כן נקרא ה' בלשון אידיש, ונראה דזה נובע ממה שהיו רגילין לעבוד את המזלות ולתלות בהם אלקות, 'גד' פירושו מזל, כמ"ש בא גד בקריאת שם גד בן יעקב עי"ש רש"י, העורכים לגד שלחן עי' סנהדרין.. גד נמי מיכתב כתיבי כמגד-יון שזה היה ע"ז של יון (שכנוה מאבני מזבח ששיקצום כפי' הר"ש ע' ע"ז נב), וכן בענגליש נקרא גאד.

גלו הוא מין דבק ושורשו מלשון גליד, שהדבק נעשה כמו גליד על דבר שנקרע או נשבר לחברו, ורש"י פי' בכמה מקומות דבק בלע"ז גלוד (עי' מנחות לד:).

אות ה

האק הוא משורש תיבת הך בלשה"ק, שפירושו הכאה, וכן מלשון הקשה.

העילא – בענגליש הוא אור המבריק ע"י איזה דבר שמסתובב למעלה והוא מלשון ב'הלו' נרו עלי ראשי, ועי' מנחות פ"ו: 'הלייסטיון היינו יין הבא מענבים שזרתה עליהם השמש הרבה ועי"ז נתבשל.

אות ז

זאלץ שמעתי ממו"ר מקאשוי זצ"ל שהגה"ק ר' שאול בראך היה דורש לשון אידיש ואמר לדוגמא זל"ץ (מלח) נוטריקין זכר צדיק לברכה, כי כשהצדיק אומר ברכה טובל פתו במלח לעשות זכר לקרבנות שהבטיח הקב"ה למים להיות לו לזכרון אחר שנבדל מהעליונים.

זוכות וכן אמר זכוכית הוא מלשון זך, לפי שיכולין לראות מה שבצד האחר שלו, (ועי' שבת פא. ברש"י), ויש להוסיף דגם אספקלריא יש בו אותיות קליר-קלאר,

שבענגליש ואידיש פירוש דיכולין לראות ממנו באופן ברור.

אות ט

טוט בענגלי מספר שתיים הוא 'טו' 2 ובמנחות לד: כפי' תיבת ולטוטפות איתא דטט בכתפי שתיים, ובתורה טט כתבו יש גורסין טוט, והיינו טו בענגליש שהחסירו ט' השני.

עוד שם בתוס' טוט הוא השמעת קול שופר, וכ"ה בענגליש, (וזה"פ בלו טוט).

טם בלשה"ק - הוא באידיש 'טאץ'.

טאפ הוא קדידה וכ"ה בברכות לט. דיתיב אבי תפי פירש"י מקום שפיתת קדירות, (בי היינו מקום, תפי הוא טאפ).

טיאטריאות הוא מקום משחק וליצנות וכן באידיש ובענגליש הוא טיאטער-טידהער.

טבלא - בלשה"ק הוא טאוול באידיש, טעיבל בענגליש הוא שולחן שהוא טבלא המושם על ד' רגלים, וכן טאבלעט נקרא כל דבר רחב וחלק שמשמשין בו.

אות י

יאכנע אומרים למי שמדבר הרבה ע"י זכחים סב: דעל מי שאינו יודע לדבר בדברי תורה ומדבר שטותים, קרא עליהם מתחלה 'יוחני', ואח"כ 'קטורה' ר"ל פיו קשור מלדבר ד"ת כמו שהיה שם המעשה שרצה לפתוח פיהם בד"ת, ואם הוא קשור של קיימא הוא חייב.

אות כ

מאני מעות מלשון מנה המוזכר הרבה בש"ס.

מטטרוין לשון מורה דרך וכן מוטער-מאדער באידיש וענגליש הוא אם הילד

המורה לו דרכו בחיים, וכן עיקר מטרוין שנולד בה הולד הוא מלשון מוטער, וכן מאטאר שמנהל כל המאשין, דומות לתיבת 'טאטער' הוא המלמד עם תינוק.

ולכן נקרא הגשם מטר, ושמעתי בשם ספרים החילוק בין גשם למטר, דכשמדברים כלפי הארץ המקבלת נקרא מטר, אבל כשמדברים כלפי השמים המורידים נקרא גשם, והיינו לפי שהוא לשון מוטער המולידה את הבן, כי בזה נאמר לא ירד הגשם על הארץ כי אם הרוה את הארץ 'הולידה' והצמיחה, ומצינו בגמ' (תענית) מיטרא בעלה דארעא.

מאנאפאל מי ש"ל זכות הבלעדי של מכירה על איזה דבר, ע"י משנה דמאי (הד) מנפול מי ש"ל הזכות שיהיה הוא לבדו מוכר בעיר הזאת, ומזה ג"כ מקור השם של המשחק מאנאפאלי, שענינה הוא מי הזוכה במכירת בתים וכיו"ב.

מורפסת - פארטש בענגליש, כי מהס' ת' עשאו ש' במבטא דומה.

מורשק (ברכות מג.) גם בענגליש נקרא מוסק.

אות נ

נאר קורין למי שהוא כסיל, מלשון נער שהוא צעיר לימים ועדיין אינו מושלם בשכלו.

נוטריקין הוא מלשון נאוט בענגליש, או נאוטערייזער, היינו מה שהסופרים משתמשין בו לכתוב כי הסדר שלהם היו לכתוב דברים בקיצור ע"י נוטריקין שבדרך כלל היו השרים משתמשים בכתב כזה ע"י רש"י פ' מטות עה"פ טירוחם שהוא מלשון שרים ע"ש שהם נוטערייזערס.

נאז בעל החוטם נקרא בגמ' נשיא, והוא מלשון נאז, ובלשון רומי נשיא הוא נאז (יסוד עריכת המשנה), וכן תיבת נזם הוא מלשון נאז.

נפל באידיש וענגליש פאל, (ואולי גם תיבת כפל שכענגליש הוא פאלד).

אות ס

סמרטוט-באידיש שמאטע.

איסטרטיא בלש"ק פירושו רחוב, ובענגליש ג"כ אומרים סטריט.

סעיד, שבע - בענגליש סעט, סעשיעט

סקוירט מין בגד כלים פכ"ו

אות ע

אווער - עובר ממקום למקום, או דבר שכבר עבר על שניהם אומרים בלשון ענגליש 'אויווער'.

עקל - מלשון גיעול, והג' נתחלף בק' שהם ממוצא א' גיכ"ק, וגם הע' עם הג' נשתנה סדרן, וגם מלשון עיכול-אוכל כי מעכל הנעכל הוא מגועל ועקלדיג.

אות פ

פין בענגליש הוא כמו יתד שעשוי לתחכו בחור, ומצינו לשון זה במשנה (כלים יא, ד) הפין והפורנה.

פעסטרי פירושו מיני אפיה בענגליש, ע"י רש"י וישב, והוא על שם פת.

פג תאנה שלא נתבשלה כמו התאנה חנטה פגיה, באידיש ובענגליש קורין לכל תאנה פייג-פיג.

פרם מתנה ובענגליש פרייז.

פרשע הוא פרק א' בתורה ובענגליש 'טשפטער' יש בו ג' אותיות מתיבת פרשה.

אות צ

צביטא בלשון אידיש 'ציפ' שנתחלף הפ' עם ה', כמו בכמה מקומות.

אות ק

קייטל - קטלא (כלים יא, ח וע"י שבת נז).

קריב - קורין לכל דבר דק שנמרח על גבי דבר אחר, והוא מלשון קרום בלשה"ק דהוא דבר דק שנקרם ונגלד על גבי דבר אחר.

קצר - בלשון אידיש קורץ הוא בחליפי אותיות ממ"ש בלשה"ק קצר.

קאליע על דבר שנפסד אומרים קאליע געווארן, והוא מלשון כליא קרנא, שכלה ונפסד, גם יתכן שהוא מלשון מקלי קלייה דמצינו בגמ' על דבר הנפסד שהוא כאילו נשרף.

קוכן-קוכן באידיש וענגליש נקרא בגמרא כעכין יבשים.

קראץ אומרים על חיכוך קראץ, ומצינו בגמ' קרצתן כינה (קידושין סה).

קרן הוא זויות ובענגליש קארנער.

אות ר

רגוע - רואיג.

רגיל בלשה"ק הוא רעגאלע בענגליש, והנה האמת הוא דבר הרגיל כי קושטא קאי וגם שהוא תחלה למעשי בראשית, ולכן יש לו רגלים, ושקר אינו רגיל רק יוצא מכפי מה שנברא ומכפי מה שהיה ממקורו ואין לו קיום ולכן אין לו רגלים, כי אינו עומד במקום א' כי מתחלף בכל פעם לפי הנרצה לו, ולכן רגיל הוא מלשון רגל המעמיד את כל הגוף.

רדב - ובאידיש דרימל למתנמנם, ועל הישן אומרים שלאף, וגם על מי שנחלש אומרים ער איז שלאף געווארן, ואולי הוא מלשון שלף שנשלף חיותו קצת.

רקיקין - קרעקער.



מכתבים למערכת

כוס של כסף או זכוכית

הרי לרש"י מעלה יתרה בזהב מכסף.

כבוד המערכת

חיים כהן

הערת המערכת:

לכא' תימה היכן מצינו קדושה יתרה בזהב יותר מבכסף וכמעט שלא ניתן לאמר כן. ואולי בשכיל הכי פרש"י שהיו של משה רבנו שהיו מצופין זהב אבל כעלמא אין ראייה מכאן שיש בזה יותר מזה.

ראיתי מש"כ רבנים שליט"א בענין הנ"ל וכן במנורה של חנוכה וכיוצ"ב והעלו שאין חשובות בזה יותר מזה, יש להעיר ממנחות צט. שמעלין בקודש ולא מורידין - פרש"י כגון בכניסתו מניחו על של כסף וכשמגיע להיכל מסדר על של משה שמצופה זהב הרי עלייה ולא מורידין לכך ביציאתו מניחו על של זהב.

תפילה פועלת באופן טבע או באופן נס

את דברי הרמב"ן בפרשת ויגש מו טו, "וכל תפלות דוד מלבנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות, אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם".

נפתלי אונגר

כבוד הרה"ג ר' יעקב אמסעל שליט"א
קבלתי את המאור החדש היצא לקראת ימי חנוכה, וראיתי דיון ארוכה מהרב יצחק זאב גאלאמבעק, על ענין אם תפילה פועלת באופן טבע או באופן נס. כדאי לעיין

בענין הנ"ל

באופן טבע או באופן נס והביא שם היקף נפלא תודה רבה.

לכבוד מערכת המאור

ראיתי מש"כ הרב יצחק גאלאמבעק שליט"א בענין אם תפילה פועלת

אות ש

שעם כאידיש ובענגליש על מי שהוא מבוויש ומרוחק מבין אנשים, והוא מלשון שוממה, שהוא שומם ומבודד.

שק בענגליש ובאידיש ג"כ קוראים אותו כן.

שר ובענגליש 'סיר'.

אות ת

תמיד תדיר אותיות שוות מלבד המ' שנתחלף בר' ששכיח כן בחילוף לשונות להחליף אות א' בלבד ולערכ האותיות.

תור כתיב כפ' שלח מצינו ויתורו את ארץ כנען, על ענין ריגול, ובענגליש נקרא המסבב איזה מקום לראותו ולבודקו שלוקח 'טור', וכן גלגל המסבב נקרא בלע"ז טור (רש"י חולין טו), ונראה דזה שייך על המסבב ברגליו כי כך יכול לראות יותר טוב ממה שנוסע בעגלה, ולכן נקרא מרגלים מלשון רגל.

שאור היינו עיסה שנתחמצה, ובענגליש קורין לדבר מר סאוער, ובאידיש קורין לו זויער.

שורה בענגליש 'ראו' שלקחו ב' אותיות האחרונות של שורה והשמיטו הש' שבתחלתו.

שורש סאורס בענגליש.

שיפוע - באידיש שיף, (גם ספינה נקרא שיף לפי שהוא חד מלמטה וגם בראשו וסופו שיוכל להלך נגד המים).

שער הוא בית קטן בחוץ להחזקת חפצים, ובלשון הקדש 'שירה' חיבה ומגדל.

שמוץ - שמץ פסול (פסחים ג).

שיגעון מלשון שקץ ומיאוס, (וכן אויס ווארף היינו מה שמשליכין לחוץ מחמת שיקוצ).



הנך יפה רעיתי הנך יפה

הנך יפה במצות, הנך יפה בגמילות חסדים, הנך יפה במצות עשה, הנך יפה במצות לא תעשה, הנך יפה במצות הבית בחלוק תרומה ומעשרות, הנך יפה במצות השדה בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וההפקר, הנך יפה בכלאים, הנך יפה בסדין בציצית, הנך יפה בנטיעה, הנך יפה בערלה, הנך יפה בנטע רבעי, הנך יפה במילה, הנך יפה בפריעה, הנך יפה בתפלה, הנך יפה בקריאת שמע, הנך יפה במזוזה, הנך יפה בתפילין, הנך יפה בסוכה, הנך יפה בלולב ואתרוג, הנך יפה בתשובה, הנך יפה במעשים טובים, הנך יפה בעולם הזה, הנך יפה בעולם הבא.

[שיר השירים רבה א ט"ו]